Bijdrage Wolfson PvdA-congres 13 maart 1992 NIEMAND AAN DE KANT

Waarom? Wat? en Hoe? Dat zijn de drie vragen die vanmiddag centraal staan. Waarom kiest de sociaal-democratie zijn eigentijdse opdracht in het voorkomen of verhelpen dat mensen aan de kant staan? Wat houdt die opdracht dan in? En hoe bereiken we ons doel?

Waarom?

Niemand aan de kant, dat is een dubbele uitdaging. Wie kijkt naar de ontwikkeling van de bevolkingsopbouw, ziet steeds minder jongeren en steeds meer ouderen: een golf van de ontgroening en vergrijzing die op ons afkomt. Tenzij je daar de ogen voor sluit, zie je ook dat we het eenvoudig niet rooien met een vrijblijvende opstelling tegenover arbeidsdeelname. We moeten ons nu voorbereiden op het afzwaaien van de mensen uit de na-oorlogse babyboom, en we moeten nu aan het draagvlak werken om het groeiende aantal post-actieven een redelijk aandeel in de welvaart te garanderen. Daar hebben we iedereen bij nodig; we kunnen ons geen werkloosheid meer permitteren. Dat hoeft ook niet, want als we de juiste prikkels en impulsen geven kunnen we er voor zorgen dat de arbeidsmarkt beter gaat functioneren, dat er voldoende banen zijn en dat iedereen in de komende jaren weer aan het werk komt. Dat is de boodschap van ons rapport.

Niemand aan de kant, dus, om de dubbele reden dat werkloosheid een oplosbaar probleem geworden is voor wie de politieke wil toont om dat probleem dan ook op te lossen, én omdat de sociaal-democratie mensen die niet kunnen werken niet in de steek mag laten. En dat gebeurt als we het draagvlak van de verzorgingsstaat niet verbreden door een volumebeleid dat de werkloosheid terugdringt. Want denk er om, als dat volumebeleid er niet komt, dan kunnen we onze verzorgingsarrangementen niet meer betalen en dan zakken we af naar een ministelsel en naar de jaarlijks weerekerende frustratie dat de koppelingen niet houdbaar blijken! Niemand aan de kant, als economische noodzakelijkheid om het sociaal wenselijke te waarborgen. Vindt u dit ook zo'n vreselijk economenverhaal? Ik wel, ja. Goed, het is logisch dat je uitkeringen op den duur niet kunt waarborgen als de verhouding tussen het aantal uitkeringsgerechtigden en het aantal actieven steeds verder verslechtert. Dan moet je dat draagvlak wel verbreden, anders gaat het niet. Dat mag je, als sociaal-democraat, ook verdedigen met een beroep op de solidariteit: wie kan werken moet ook werken,

dat zijn we aan elkaar verplicht. Wie nu zijn plichten niet nakomt jegens de maatschappij kan later geen beroep doen op rechten, zo is het ook nog eens een keer. Maar is dat nou het hele verhaal? Een wederopstanding van het arbeidsethos? Is dat alles wat de commissie verzorgingsstaat heeft kunnen bedenken? Nee, natuurlijk.

Ons rapport is breder, maar laat ik vooropstellen dat de commissie een goed gebruik heeft gemaakt van de inbreng van anderen. Daarbij heeft zij uiteraard voornamelijk geluisterd en gekeken naar wat er de laatste jaren zoal in de Partij zelf tot leven is gekomen; dat hadden we ook beloofd, bij de start, in Amersfoort. In hoorzittingen en, vooral, in tal van bilateraaltjes met Jan-en-allevrouw hebben we nagespeurd hoe het sociaal-democratische gedachtegoed eigentijds wordt beleefd. En daarbij zagen we een Partij waarin participatie méér is dan arbeidsparticipatie, een Partij waarvoor het betrokken zijn bij de maatschappij en het zelfstandig functioneren daarin een duidelijke emanciperende méérwaarde heeft boven het verdiende loon alleen. Zeker, ook vrijwilligerswerk houdt mensen sociaal betrokken, maar het verzelfstandigt niet, het maakt niet economisch onafhankelijk. Voor geëmancipeerde mensen is werk de beste sociale zekerheid, en dat werk moet er dan ook komen - bij voorrang voor sociale groepen die nog achterstanden hebben: minderheden, partieel arbeidsongeschikten, moeilijk plaatsbaren in
het algemeen, waaronder sommige categorieën vrouwen (de gisse meiden van de 1990-generatie redden zichzelf wel).

De sociaal-democratie van de jaren negentig wil mensen niet alleen verzorgen, maar ook uitdagen om actief maatschappelijk te participeren. Vandaar de drang naar verzelfstandiging, niet alleen als recht, maar vooral ook als weg naar een volledige emancipatie. Bij ons is arbeidsparticipatie een belangrijke voorwaarde voor emancipatie en gelijkberechtiging, niet als afdoener op papier, maar als concrete vertaling naar de maatschappelijke werkelijkheid. Geen wonder dat conservatief Nederland ons rapport met argwaan beziet, en tracht af te doen als oude wijn in nieuwe zakken. Want oude zakken zijn bang voor mensen die klare wijn schenken, en hardop zeggen dat Mien helemaal niet achter de tobbe hoeft en dat allochtonen natuurlijk een normale carière moeten kunnen maken. Dat vernieuwt de samenleving. Dat koppelt twee bedreigingen: emancipatie en solidariteit. Stel je voor!

Wat?

Grote woorden. Niemand aan de kant. We hebben iedereen nodig. De werkloosheid is oplosbaar. De verzorgingstaat is houdbaar. Emancipatie in solidariteit. Met een volumebeleid, met de plicht om er voor te werken als dat kan, en dan zo enigszins mogelijk zonder aantasting van rechten. Een kwestie van politieke wil. Maar wat willen we dan? Waar komen die banen vandaan?

Precies, dat is de kern van de zaak. Om te beginnen heeft de commissie dan ook de arbeidsmarkt verkend. Die ziet er totaal anders uit dan een paar jaar geleden. In 1984 bereikten we een dieptepunt, met bijna 900.000 geregistreerde werklozen. Daar is op gereageerd met loonmatiging, en met een verlaging van uitkeringen, om de mensen die maar en klein duwtje nodig hadden te prikkelen weer aan het werk te gaan. Dat is goed gelukt: vanaf 1986 zijn er vijfjaar lang zo'n 120.000 banen bijgekomen en vervuld, ieder jaar weer, waarmee grosso modo de makkelijk plaatsbaren van de arbeidsmarkt zijn afgeroomd. Inmiddels vormen de achterblijvers de harde kern van grotendeels langdurig werklozen en partieel arbeidsongeschikten, die niet of nauwelijks geholpen zijn met een klein duwtje. Om die harde kern aan het werk te krijgen is een hele batterij volumemaatregelen nodig: scholing natuurlijk, maar ook werkervaringsplaatsen, loonsubsidies, taakafsplitsing, deeltijd-op-maat, en noem maar op. Natuurlijk blijft een algemeen klimaat van loonmatiging en wigverkleining belangrijk, om de vraag naar arbeid overeind te houden. Maar voor het (terug)geleiden van individuele moeilijk plaatsbaren naar de arbeidsmarkt is een volumebeleid nodig, in het maatwerk van een geïndividualiseerde gevalsbehandeling, anders lukt het niet.

In economentaai: als de flexibiliteit van de arbeidsmarkt is uitgeput, moet je natuurlijk proberen die te herstellen. Maar in de tussentijd stuurt een denkend mens (een linkse minderheid onder de economen) primair aan op de hoeveelheids-, kwantiteits- of volume-component, en niet zozeer op de prijscomponent; in een onvolkomen markt stuur je op de q-tjes van de kwantiteiten, niet op de p-tjes van de prijzen, waaronder die van de sociale zekerheid. Dat is de kern van wat zo mooi de macroeconomische synthese heet, en het model achter ons rapport.

Die synthese wordt maar niet begrepen door rechts, waar nog steeds gepleit wordt voor het verlagen van uitkeringen - de prijs van de sociale zekerheid - en waar de steun voor een volumebeleid veelal tot lippendienst beperkt blijft. Is dat verlagen soms een doel op zichzelf?

Je stimuleert een markt, dat heeft u goed gehoord. Wat wij hier aanbieden is een groot aantal voorstellen om de arbeidsmarkt zo te ondersteunen dat er meer arbeid kan worden geabsorbeerd in een marktconform proces. Wie zo'n decentrale bevordering van een betere marktwerking "van-onderen-op" een "banenplan" noemt maakt zich schuldig aan een wel zeer onbenullige
vorm van desinformatie. Er wordt niets "gepland"; de overheid heeft in ons denken vooral een voorwaardenscheppende rol, zij legt er per saldo ook geen geld bij.
Politiek gezien moeten we enig begrip tonen voor de hardnekkige miskenning te rechter zijde van de aard en de betekenis van ons rapport: een Partij van de Arbeid die een modern en marktconform antwoord formuleert op het gevaar van een maatschappelijke tweedeling verstoort de rust in het conservatieve kamp. Dat politiseert. Dat dwingt tot de ongemakkelijke keuze of je vanaf een eiland om een beleidsmoratorium wil roepen, dan wel middenin de werkelijke wereld, middenin de wijken, de mouwen op wil stropen om te zorgen dat het Vlaams Blok hier geen kans krijgt. Politieke wil is geen groot woord. Maar wel een lakmoesproef.
Doet de commissie verzorgingsstaat aan illusiepolitiek? Ik denk het niet, als ik gewoon naar de feiten kijk. Onze arbeidsmarktraming gaat uit van een structurele groei van de werkgelegenheid - zonder aanvullend beleid - van 50.000 banen per jaar tot het einde van deze eeuw. Dat is weinig, vergeleken met de 120.000 van de laatste jaren en de 55.000 die voor het slappe jaar 1992 worden verwacht. Daar zetten we dan een onderbouwde, budgetair neutrale beleidsinspanning van zo'n 30.000 banen per jaar bovenop, met een groot aantal marktconforme maatregelen. Daarmee is iedereen beneden de vijftig die werken kan dan tegen het einde van deze eeuw maatschappelijk geïntegreerd.
Een haalbare doelstelling. Bij de huidige structurele groeivooruitzichten moeten 80.000 banen per jaar haalbaar zijn. Dat is bescheiden als we vergelijken met de 120.000 banen van vóór de recessie, maar realistisch als je inziet dat het nu om het "smelten" van de harde kern gaat. Het is haalbaar als ook anderen - werkgevers en werknemers voorop - zich hier sterk voor willen maken; politieke wil tonen, dus. Daar moeten we dan ook aan werken, want Nederland is niet zo conservatief als sommige voorlieden denken, en de PvdA, van haar kant, is gelukkig ook wat minder éénkennig en wat meer transactiebereid dan voorheen. Dus niet monopoliseren, dat participatiebeleid, daar is het te belangrijk voor.

Een aantrekkelijke doelstelling, ook, zowel sociaal als economisch. Niemand wil toch een permanente harde kern in de werkloosheid? En we kunnen de vele miljarden extra nationaal inkomen die een participatiegraad op Europees niveau oplevert toch best gebruiken: om het milieu ter saneren, of om lasten te verlichten, ik noem maar eens iets. Rinnooy Kan zelf - is beter gezelschap denkbaar? - schat dat het op Europees niveau brengen van onze participatiegraad zo'n 15-20 mld oplevert.
Alweer verbaas ik mij over het zwaktebod van critici dat er weinig nieuws zou staan in ons rapport. Léés het maar eens, zou ik bijna zeggen, maar laat ik mij niet in dit soort gemiezemuis begeven. Het échte nieuws is dat we inderdaad veel bestaande moderne inzichten over werkgelegenheidsbeleid wisten te rijmen met het sociaal-democratische gedachtegoed, waardoor we een brede basis hebben gelegd onder een beleid van participatie, welvaartsgroei, emancipatie en solidariteit.
Waarom worden die critici dan nu ineens zo zenuwachtig? Ontbreekt het toch een beetje aan de politieke wil om tot oplossingen te komen, nu het puntje bij het paaltje komt?
Hoe?
Goede doelstellingen, dus, een veelheid van werkbare instrumenten, en een arbeidsmarkt die alleen maar williger wordt nu de kraptes zich al gaan aftekenen: de kansen liggen voor het grijpen voor wie ze ziet. Gelukkig steunen de afdelingen de grote lijn van ons rapport, dat doet deugd, want in Alkmaar en elders in het land zal de victorie ook nu weer moeten beginnen.
Maar terecht zegt het PB dat het geen praat-rapport is, maar een doe-rapport: hoe doen we het dan?
In de eerste plaats door onze ogen uit te wrijven en te zien dat er al heel veel gebeurt: de uitvoeringsorganisaties - onze eigen partijgenoten, vaak - zoeken al nieuwe wegen om tot een meer geïntegreerde gevalsbehandeling te komen. Dat zijn initiatieven die de politiek - onze Staatssecretaris voorop - onverwijld moet ondersteunen en aanvullen. Ook de betere werkgevers zien de bui van een krappe arbeismarkt hangen, en beginnen belangstelling te tonen voor een betere arbeidsorganisatie, die zorgvuldiger omgaat met een in de toekomst steeds krappere voorraad menselijk kapitaal.
In de tweede plaats door af te rekenen met die pathologische neiging om ons met het verkeerde probleem bezig te houden. De arbeidsmarkt sméékt om een volumebeleid

dat met een dynamische aanpak van preventie en reïntegratie de participatie op West-Europees niveau kan brengen en, en passant, nog 15 mld. meer aan nationaal inkomen op kan leveren. Hou dan op de aandacht af te leiden van wat er gebeuren moet door te pleiten voor een ministelsel dat vrijwel niemand in onze achterban wil en dat netto hooguit 2 mld. kan opleveren - men leze Caljé, deze week, in NRC Handelsblad waarom dat ministelsel niet moet, dan hoort u het ook eens van een ander. Houdt alsjeblieft op de aandacht af te leiden van de hoofdzaak, dat is mijn pleidooi, ja. Want het grote gevaar van het ministelsel is dat er te veel mensen zijn die denken dat daarmee iets wordt opgelost. Dat iedereen dan weer twee jaar rustig kan gaan slapen. Maar dan wel om over twee jaar tot de ontdekking te komen dat we ook dat ministelsel niet kunnen uitvoeren en dat er dus weer verder gesneden moet worden in de uitkeringsrechten.

Onze uitkeringsrechten zijn niet te hoog, ook niet naar de Europese maat. Ons probleem is dat er veel te veel mensen aan de kant staan, dat ons beleid van preventie en reïntegratie niet klopt, dat er nog steeds te veel mensen in de ziektewet en de WAO terecht komen, dat onze arbeidsparticipatie daarom te laag is; daar moeten we iets aan doen, dat moeten we oplossen. Dat is moeilijk, ja, veel moeilijker dan het verlagen van uitkeringen als de weg van de minste weerstand. En denk er om, als we geen succes weten te maken van die moeilijke uitdaging om de uitvoering zodanig in te richten dat er geen mensen vermijdbaar uitkeringsafhankelijk worden, dan zullen de koppelingen en de uitkeringsrechten alsnog onhoudbaar blijken: de commissie verzorgingsstaat biedt geen garanties en geen gemakkelijke oplossingen; wij wijzen alleen een sociaal vruchtbare weg om de waarden van de verzorgingsstaat overeind te houden als iedereen zich daarvoor inzet.

Dit is een doe-rapport, zegt het PB. Zo is dat. Het roept ook de Partij op om niet te praten, maar te doen. In al zijn geledingen. Ik roep de bewindspersonen op om de regelvrije zones mogelijk te maken die Wöltgens bepleit heeft in Rotterdam. Wat die heeft de uitvoeringsorganisatie nodig om ervaring op te doen met een nieuwe, geïntegreerde gevalsbehandeling op basis van contractmanagement, zoals we dat in hoofdstuk 4 bepleiten (een heel nieuwe gedachte, overigens). Ik roep het bedrijfsleven en de uitvoeringsorganisaties op om verder te gaan op de al ingeslagen weg waarin preventie en reïntegratie voorop komen te staan. Ik roep de fractie en het Partijbestuur op om een voortgangscontrole op te zetten op de uitvoering van het

bepleite volumebeleid, want de tiid dringt. Dat roep ik niet om zo maar wat te roepen; dat roep ik om u ervan te doordringen dat dit weliswaar een mooi rapport is, ja, dank u wel, maar dat we er daarmee niet zijn. Het hangt op de uitvoering, vergeet dat niet. Als de nieuwe voorzitter dit rapport niet implementeert mag hij of zij over twee jaar uitleggen waarom we toch een ministelsel moeten hebben. Dat is het verkeerde slot voor een congrestoespraak, dat weet ik. Corrigeer me dan door uw volle steun te geven aan de uitvoering van ons rapport, dan komt het goed!